

Jacob, Jaakko vai Jaska?

Matti Lehtiö

Esivanhempiemme nimien kirjoitusasu on puhuttanut tämän vuoden aikana sukututkimuslehdissä, mutta aivan erityisesti sukututkijoiden Internet-keskustelukanavilla. Keskustelun tuloksena moni vähemmän sukututkimusta harrastanut on tullut epävarmaksi omasta valinnastaan peläten kirjaavansa asiat väärin ja tekevänsä turhaa työtä. Ajoittain erittäin kiivaitakin mielenilmauksia sisältänyt keskustelu voidaan tiivistää kahteen vastakkaiseen näkemykseen: alkuperäisen nimi-muodon (kastenimen) säilyttäminen ja vieraskielisten nimien muuttaminen suomenkieliseksi. Alkuperäisten nimien kannattajat perustelevat mielipidettään siten, että kastekirja on virallinen asiakirja, josta seuraa, että kasteessa annettu nimi on henkilön virallinen nimi. Tämän mukaisesti nimien kirjoitusasut ovat pitkälle 1800-lukua ruotsinkielisissä kirjoitusasussa. Kasteessa annetun nimen muuttamista kansanomaiseksi suomenkieliseksi nimeksi kannattavat perustavat taas mielipiteensä siihen, että henkilön nimi tulee kirjata sellaiseen asuun, joksi häntä todennäköisesti puhuteltiin koko elämänsä ajan.

Itse keskustelu kylläkin on monasti siirtynyt sivuraiteille, ja sen tärkeimpänä vaikuttimena on ollut tietokoneen hakutoimintojen käyttömahdollisuudet ja erilaisten nimilistojen yhdistämisiongelmat erilaisten nimivariaatioiden sekamelskassa. Tämä ei välttämättä ole oikea lähestymistapa asiaan. Asia ei liene ole ongelma, sillä tietokoneessa on ”etsi–korvaa” - toiminto, jonka avulla voi vaihtaa vaikka 10 000 Jacobia Jaakoksi tai Jaakkoa Jacobiksi muutamassa sekunnissa vaikka päivittäin, jos niin haluaa.

Kun pohtii näitä kahta vastakkaista näkemystä, täytyy todeta, että molemmat ovat omalla tavallaan perusteltuja ja oikeita. Tästä seuraa, ettei ongelmaa ratkaista asettumalla vain yksiselitteisesti toisen mielipiteen kannalle. Ratkaisevaan asemaan nouseekin kysymys siitä, mitä haluamme nimien välityksellä kertoa itsellemme tai lukijoille. Tässä kohdin on syytä teroittaa, että poikkeuksetta jokaisen sukututkijan tutkimustuloksia leviää maailmalle, tahdomme sitä tai emme. Yksikin kopiolla jollekin tuttavalle, saattaa aikojen kuluessa kopioitua laajallekin alueelle – ja sitä kautta myös tietyt nimimuodot.

Jacob

Alkuperäisten kastenimien kirjaajat perustavat siis valintansa siihen, että seurakunnan kastekirjaan kirjattu nimi on henkilön virallinen nimi. Tältä kannalta katsoen valittu periaate on oikea. Se, miksi nimet on pääasiassa kirjattu ruotsiksi, selittyy sillä, että ruotsi oli virallinen hallinto- ja virkakieli. Henkilölle ei edes ollut mahdollista antaa suomenkielisessä asussa olevaa nimeä.

äkkipäätä saattaa tuntua, että kirjoittamalla nimi rippikirjassa esiintyvässä muodossa välttyy niiltä kaikilta ongelmilta, jotka odottavat niitä, jotka käyttävät nimen erilaisia suomalaisia muotoja. Näin ei kuitenkaan ole, sillä myös alkuperäisiä kastekirjan nimimuotoja käyttävät joutuvat hyvinkin monenlaisten ongelmien eteen.

Tutkimalla muutaman vuoden ajalta esimerkiksi. Ilmajoen kastettujen luetteloa, voi sieltä poimia peräti 7 erilaista kirjoitusasua kotoiselle Heikki-nimelle: Henricus, Henrieus, Hendrick, Henderich, Henrich ja Henrik. Sijansa Ilmajoen kastettujen luettelossa on siis saanut Heikki-nimen ruotsinkielisen muodon lisäksi myös saksalainen, latinalainen ja mahdollisesti jokin kirjoitusvirheenkin sisältävä nimivariantti. Jos lähdemme siitä, että rippikirjaan merkitty nimimuoto on henkilön virallinen nimi, tulee sitä valitun periaatteen mukaisesti tällöin käyttää tietysti tarkasti koko henkilön elämän ajan. Tämä ei aiheuta ongelmia, niitä syntyy vasta, kun siirrytään seuraavaan sukupolveen. Miten nimittäin tulee kirjata lasten patronyymi? Onko esimerkiksi oikein kirjoittaa latinalaisittain tai saksalaisittain kirjoitettuun nimeen ruotsinkielinen -son-pääte, tyyliin: ”Henrieusson”? Tällaisissa tapauksissa lienee yleisin tapa se, että nimi ”normalisoidaan” ruotsinkieliseen muotoon, mutta tällöin rikotaan itse valittua periaatetta vastaan. Toinen yleinen tapa on kirjoittaa patronyymi osittain suomenkie-liseen muotoon (Henrichsinpoika), mutta myös tällöin rikotaan valittua pääperiaatetta vastaan. Lisäksi tämänkaltainen muuttaminen synnyttää muutamissa tapauksissa varsin eriskummallisia nimiä (kuten Mattsinpoika), jotka varmasti eivät ole olleet käytössä. Eteeni ei ole vielä koskaan tullut esimerkkiä, jossa kasteessa latinalaisittain kirjattu nimi olisi esiintynyt -poika päätteellä (Henrieussonpoika), vaan tällaisissa tapauksissa nimi on ensiksi ruotsinnettu. Nimeen sisältyy tällöin kaksi virhettä.

Ruotsinkielisten nimiasujen kirjaajien ongelmat eivät kuitenkaan lopu vielä tähän. Kastekirjojen lisäksi rippikirjat ja muut virkakunnan laatimat asiakirjat ovat virallisia dokumentteja. Kun tutkija käyttää näitä asiakirjoja tutkimuksissaan, huomaa hän henkilön nimestä tämän elämän aikana useampiakin kirjoitusasuja. Tutkijan pitää ratkaista suhtautumisensa myös niihin. Selvää on kuitenkin se, että hänen nimensä ei muuttunut. Nimivaihtelut kuitenkin paljastavat meille sen, että käytäntö oli vaihtelevaa, johtuen oikeinkirjoitus-sääntöjen puuttumisesta, mutta myös kirjureiden ammattitaidosta tai sen puuttumisesta. Oman ongelmansa tuovat ne nimet, joita ei löydy kastekirjasta. Tällaisissa tapauksissa emme tiedä kastenimen virallista kirjoitusasua.

Kun kastettujen luettelossa aletaan käyttää suomenkielisiä nimiä 1800-luvun puolenvälin jälkeen, alkuperäisten kirjoitusasujen käyttäjille syntyy jälleen ongelma, tai paremminkin varsin hassuja nimiyhdistelmiä. Kun kasteessa Henrich-nimen saanut isä antaa pojallaan nimen Heikki, pitäisi johdonmukaisuus säilyttää kirjoittaja poika-Heikin patronymiksi: Heikki Henrichson.

1500–1600-luvuilla luvullakin sukututkijan on kastekirjojen puutteessa turvauduttava pelkästään tuomiokirjojen ja veroluetteloiden nimianttiin. Karkeasti voidaan sanoa, että mitä kauemmaksi ajassa liikutaan taaksepäin, sitä suurempi vaihtelu nimistön kirjoitusasussa oli vallalla.

Jaakko

Kuten jokainen on huomannut, pitäjän- ja paikallishistorioissa käytetään henkilöistä suomen-kielistä nimimuotoa. Tämä käytäntö lähtee varmasti siitä, että historiakirjan tarkoitus on kuvata valitun historiajakson elämää niin tarkasti kun mahdollista. Yksi tapa tarkkaa kuvausta ovat henkilönimitykset. Allekirjoittanut, joka tunnustautuu nimien suomenkielisten kirjoitusasujen kannattavaksi, pitää myös itse tätä perustetta tärkeimpänä perusteena valinnalleen. Lisää kantavuutta asia saa siitä, että henkilönimistö on ollut hyvin tärkeässä asemassa paikan- ja talonimistön synnyssä. On aika merkillistä kirjoittaa, että ”Heikkilän talon ensimmäinen isäntä oli Henrich ja että talo sai siitä nimensä”. Lyhyesti voidaan siis väittää, että käyttämällä suomalaisia henkilöitä tehdään samalla tutummaksi alueen asutushistoriaa. Alkuperäisten nimiasujen kannattajat esittävät tässä kohdin vastaväitteen: ”Mistä nimen suomalaisen asun valitsija osaa valita henkilölle oikean nimivastineen”? Emme todellakaan useimmissa tapauksissa tiedä tarkasti, millä nimellä henkilöä kutsuttiin. Henkilökohtaisesti en kuitenkaan pidä asiaa ongelmallisena, tärkeintä on löytää lähinnä oikea nimimuoto. Oikean nimimuodon valintaa helpottamaan on laadittu nimilistoja, mutta ongelmattomia neikään eivät ole, koska ne on laadittu koko Suomea kattavaksi, jolloin alueelliset erilaisuudet jäävät huomioimatta. Edelleen nimilistaan on valittu sellaisia nimiä, jotka todellisuudessa yleistyivät vasta 1800-luvulla. Allekirjoittanutkin on tietämyksen karttuessa muuttanut omaa käytäntöään aivan viime aikoina ja todennäköisesti tulee muuttamaan jatkossakin, kunhan hyviä perusteluita löytyy. Esimerkkeinä tällaisesta ovat nimet Simo ja Yrjö. Tutkimalla alkuperäislähteitä ja paikannimistöä alueellamme voi todeta, että oikeammat ja yleisimmin käytössä olleet nimimuodot olivat Simuna ja Yrjänä. Edelleen voimme lisätä listaan: Mikko-, Pekka-, Olavi- ja Niilo-nimet. Oikeampaa on Pohjanmaalla käyttää nimiä Mikki, Pietari Olli ja Niiles.

Käräjätuvassa tai veronkannossa tilanne lienee ollut se, että henkilö ilmoitti nimensä normaalissa, tutussa suomenkielisessä puhuttelumuodossa, jonka kirjuri sitten ”ruotsinsi” parhaan kykynsä mukaan. Kun menettely oli tällainen, oli olemassa suuri vaara, ettei kirjuri tuntenut henkilön ilmoittaman nimen ruotsinkielistä vastinetta ja kirjasi nimen väärin.

Nils-nimi

Yksi kirjureiden veroluetteloissa suosima ruotsalaisnimi on Nils, jonka nimiensuomentajat kirjaavat useimmiten Niiloksi. Valinta on virheellinen, sillä Niilo-nimi yleistyi vasta 1800-luvulla, ja sitä aikaisemmin käytettiin Niiles-muotoa. On kuitenkin todennäköistä, että 1500-luvulla ja vielä 1600-luvun alussa Niiles-nimikin oli vielä harvinainen. Jos oli siis oman aikansa kirjureilla ongelmia, on niitä meillä sukututkijoillakin. Isonkyrön Kylkkälän kylässä Tarkkasen talossa isännöi 1600-luvun alussa (alkuperäisen kirjoitusasun mukaan) Nisius Knutsson, ja hänen jälkeensä hänen poikansa Luukas Nisiusson. Nisius nimi pohjautuu Dionysius nimeen, jonka suomenkielisiä vastineita on Nisiuksen lisäksi Nisu. Vuonna 1638 Luukaksen patronyymi muuttuu yllättäen ”Nilssoniksi”. Ruotsinkielen Nils-nimen lähtökoh-tana ovat kuitenkin nimet Nikolaus ja Nikodemus, joiden vastineita ovat mm. Niku ja Niko. 1630-luvun veroluetteloiden kirjoittaja muuttaa siten Luukaksen isän nimeksi kokonaan toisen – virheellisen nimen. Ainoa järkevä selitys asialle on se, että Luukas esitteli patronyyminsä isän puhuttelunimimuodossa, joka oli joko Nisu tai Nisius, ja jonka kirjuri sitten tulkitsi väärin. Samanlainen tapaus on todennettavissa myös Nurmon Louvon talossa.

Edellä esitellyt nimiongelmat ovat kuitenkin sikäli hallinnassa olevia, että tutustumalla alkuperäisiin lähteisiin ongelma voidaan paikallis-taa ja poistaa. Toisenlaisia esimerkkejäkin löytyy. Kauhajoen Filppulan talossa isännöi kirkonkirjojen perusteella 1700-luvun alkupuolella mies, josta käytetään ainakin seuraavanlaisia nimityksiä: Tyni, Anthon, Anton, Antonius, Dionysion.

Vastaavasti Kauhajoen Piiparin talossa asui 1700-luvun alussa mies, jonka nimestä löytyy seuraavanlaisia kirjauksia: Tynius, Anhton, Antho-nius, Dionysius, Tönnis, Anton. Näistä nimistä: Tyni, Anthon, Antonius, Tynius, Anthonius, Tönnis ja Anton perustuvat Antonius-nimeen, jonka tutumpia kansaomaisia puhuttelu-muotoja oli Antto ja Anttoni. Dionysion on kokonaan eri nimi, jonka suomenkielisiä vastineita on Nisu ja Nisius. Tässä tapauksessa tutkijan on vaikea tietää oikeaa nimeä, noudatti hän kumpaa periaatetta hyvänsä. Todennäköisesti molemmissa tapauksissa kysy-myksessä on Anttoni, joita molempia ehkäpä kutsuttiin Anttooksi.

1600-luvulla esiintyneitä henkilönimiä

Kirjoitustaitoiset talonpojat olivat vielä 1600-luvulla harvinaisuuksia, saati siten, että heidän tuotantoaan olisi säilynyt nykypäiviin saakka. Tämän vuoksi nimien suomalaista muotoa etsivän on syytä tukeutua pääasiassa talo- ja paikannimistöön. Vähänkyrön Kuuttilan kylän Pukin (Pukkilan) talossa asui kuitenkin kirjoitustaitoinen ja suomenkielinen mies, Heikki Yrjänäpoika Pukki, joka oli syntynyt noin 1620 ja kuoli 1684. Hänen kirjoitelmiaan on säilynyt tähän päivään saakka. Pukin suvussa oli Armas Luukon tutkimuksen mukaan samanaikaisesti kolme kirjoitustaitoista miestä, Heikin veli Simuna (Simon), joka käytti Bock-nimeä ja toimi henkikirjurina ja revisiomittarina Liivinmaalla (kuollut v.1682), ja Tuomas Jaakonpoika Pukki, joka palveli vaasalaisen suurkauppiaan Herman Rossin kirjurina ja avioitui vuonna 1674 toisen suurkauppiaan Joosef Beijarin tyttären kanssa. Itse Heikki Yrjänäpoika Pukki ei kohonnut muiden sukulaistensa tavoin näyttäviin virkoihin tai toimiin, mutta toimi kylläkin veronkantajana Vähässäkyrössä. Yksi mielenkiinnonaihe Heikki Pukin kirjoituksissa on se, että niistä löytyy suuri määrä 1600-luvulla käytössä olleita henkilönimiä, jotka hän on piirtänyt parhaalla mahdollisella taidollaan:

laurin päiüä, Laurin päivä
 escoi ercin poica, Esko Erkinpoika
 hanus tuori, Hannu Tuori
 mici Simunan poica, Mikki Simunanpoika
 tomas micelin poica, Tuomas Mikkelinpoika
 Erci carlen poica, Erkki Kaarlenpoika
 Iuhanes Iacoin poica, Johannes Jaakonpoika
 Simuna nilexen poica, Simuna Niileksenpoika
 Ilajoi Iacon poica, Jaakko Jaakonpoika
 Iuhanes Simunan poica, Johannes Simunanpoika
 heici matin poica, Heikki Matinpoika
 Yriänä Iuhanexen poica, Yrjänä Johanneksenpoika

Yriänä matin, poica Yrjänä Matinpoika
 mati Ercin poica, Matti Erkinpoika
 Escó Ercin poica, Esko Erkinpoika
 Mati siferin poica, Matti Sifferinpoika
 aunei, Aune
 marieta martin tytär, Marjatta Martintytär
 micelin päiuä, Mikkelin päivä
 capri martin poica, Kapri Martinpoika Lapualta
 Creci, Kreki
 Iuhanes creinpoica, Johannes Kreinpoika
 tomas crein poica, Tuomas Kreinpoika
 tomas Iacoin poica, Tuomas Jaakonpoika
 Iuhanes toman poica, Johannes Tuomaanpoika
 matin päiuä, Matin päivä
 mati ercin poica, Matti Erkinpoika
 Iacoi yriänän poica, Jaakko Yrjänänpoika
 mati yriänän poica, Matti Yrjänänpoika
 niiles Simunan poica, Niiles Simunanpoika
 Iacoi matin poica, Jaakko Matinpoika
 yriänä klemetin poica, Yrjänä Klemetinpoika
 Carlei Siferin poica, Kaarle Sifferinpoika
 mici Iuhanexen poica, Mikki Johanneksenpoika
 yriänä ercin poica, Yrjänä Erkinpoika
 mati knutin poica, Matti Knuutinpoika
 escoi martin poica, Esko Martinpoika
 escoi ercin poica, Esko Erkinpoika
 Iacoi Simunanpoica, Jaakko Simunanpoika
 Mihe, Mikki
 Heicxi nilexen poicaa, Heikki Niileksenpoik
 marcus masonn, Marcus Mattso (ilm. Vaasalainen ruotsinkielinen porvari)
 tuori matin poica , Tuori Matinpoika
 anti Iacon poica, Antti Jaakonpoika
 Elias Simunan poica, Elias Simunanpoika
 Heici Siferin poica, Heikki Sifferinpoika

Nimien kirjoitusasuissa onkin monta sellaista muotoa, joita sukututkimuksessa ei liiemmästi käytettä: Sippo, Mikki, Simuna, Niiles, Kreki ja Johannes. Näistä varsinkin Johannes-muoto on mielenkiintoinen ja jälleen yksi esimerkki nimistön muuttumisesta. 1500-luvulla Pohjanmaalla käytettiin ilmeisesti lähes yksinomaan Jussi-muotoa, 1600-luvulla sen näyttää syrjäyttäneen Johannes, jonka taas 1700-luvulla syrjäytti Juho. Harvinaisia ja sukututkijoiden lähes tyystin käyttämättömiä nimimuotoja ovat Tuori (Thure) ja Kapri (Gabriel). Eniten kuitenkin allekirjoittanutta on mietityttänyt Sippo-nimen esiintyminen patronyy-missä Sifferi muodossa, joka muoto tavataan myös Ilmajoella.

Jaska
 Moni kasteessa esimerkiksi Jaakoksi ristitty mies on saanut ainakin jossain elämänsä vaiheessa kantaa köllinimeä (=lempi-, liika-, hellyttelynimi) Jaska. Sukututkimuksiinkin niitä on monesti merkitty ainakin silloin, kun se on ollut yleisesti tiedossa. Miten sukututkimuksessa sitten pitäisi suhtautua näihin nimiin?

Henkilökohtaisesti oma kantani on ollut se, että niitä voi ja on hyväkin käyttää varsinaisena nimenä 1500-1600-luvuilla silloin, kunhan siihen vain on ollut riittävät todisteet. Asiaa enemmän pohtiessani olen kuitenkin tullut köllinimien suhteen epävarmaksi. Mitkä nimittäin olivat köllinimiä tällä ajanjaksolla, jolloin ei ollut vielä olemassa virallisia suomenkielisiä nimiä?

Vaikka en olekaan onnistunut löytämään asiaa koskevia tutkimuksia, näyttää siltä, että todennäköisesti esimerkkitapaukseksi valittu Jaska oli aikaisemmin tasavertainen nimivariantti Jaakon kanssa, monien muiden nimien tavoin. Vaikka tällainen nimirikkaus onkin mielenkiintoinen lisä sukututkimukseen, se toisaalta tekee ongelmalliseksi oikean suomenkielisen nimivaihtoehdon löytämisen. Suomenkielisiäkin nimimuotoja käyttävä kohtaa siis monenmoisia ongelmia.

Aiheena nimitutkimus on kiintoisa, ja tavoitteena pitäisikin olla oman alueemme henkilönimistön kartoitus. Pieniä liikkeitä tähän suuntaan on jo tehty ja kaikki havainnot ovat tervetulleita. Eniten henkilönimistöä on löydettävissä paikannimistössä, mutta miksei myös vanhoissa suomenkielisissä asiakirjoissa. Artikkelin julkaistiin Eteläpohjalaiset Juuret-julkaisussa 2/2002